

5. Poplavskiyi M. M. *Antolohiia suchasnoi ukrainskoi estrady / M. M. Poplavskiyi.* – K.: Presa Ukrainy, 2004. – 416 s.

УДК 81'25.347.78.034

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЕРБАЛЬНИХ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ФОНОВИХ ЗНАНЬ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

кандидат філологічних наук, Грінченко Н. О.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,
Україна, Полтава

Дана стаття присвячена проблема адекватного перекладу та прагматичної адаптації українською мовою вербальних репрезентацій фонових знань, що функціонують у англomовному суспільно-політичному дискурсі. Авторка приділяє значну увагу структурі фонових знань як важливій частині процесу комунікації, який передбачає оволодіння певними знаннями-концептами, основним засобам передачі вербальних репрезентацій при перекладі та типовим помилкам, які можуть спотворити їх зміст.

Ключові слова: фонові знання, вербальна репрезентація, дискурс, концепт, експлікація.

кандидат филологических наук, Гринченко Н. А. Особенности перевода вербальных репрезентаций фоновых знаний в общественно-политическом дискурсе / Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, Украина, Полтава

Данная статья посвящена проблема адекватного перевода и прагматической адаптации на украинский язык вербальных репрезентаций фоновых знаний, функционирующих в англоязычном общественно-политическом дискурсе. Автор обращает особое внимание на структуру фоновых знаний как важного компонента процесса коммуникации, который

предполагает овладение определенными знаниями-концептами, передаче вербальных репрезентаций при переводе и типичным ошибкам, которые могут исказить их смысл.

Ключевые слова: фоновые знания, вербальная репрезентация, дискурс, концепт, экспликация.

PhD in Philology, Grinchenko N. O. The verbal representations of background knowledge translation peculiarities in social and political discourse / Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Ukraine, Poltava

The article summarized highlights the problems of background knowledge verbal representations' adequate translation and pragmatic adaptation into the Ukrainian language, especially of those, which function in English social and political discourse. The article's author pays special attention to background knowledge structure as a vital component of communication, assuming the mastery of particular concepts, transfer of those verbal representations when translating and typical mistakes, which can distort their meaning.

Key words: background knowledge, verbal representation, discourse, concept, explication.

Вступ. Процес комунікації при перекладі значно відрізняється від комунікації природної. Ключова відмінність полягає у тому, що оригінальний текст і текст перекладу функціонують за різних комунікативних обставин і навіть у різний час, якщо мова йде про письмовий переклад. Крім того, адресат та адресант під час такого комунікативного акту – це не просто носії двох різних мов, але і представники двох відмінних культур, що володіють різними картинами світу. У такому випадку особливого значення набуває проблема структури та змісту **фонових знань**, що лежать у основі соціокультурної компетенції та країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та предметної (галузевої) субкомпетенцій перекладача.

Фонові знання як один із компонентів значення слова розглядалися ще у 1970-х роках у рамках лінгвокраїнознавчої теорії слова в роботах Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова. Вчені з'ясували, що у семантичному складі лексичних одиниць містяться т. з. «національно-культурні семантичні долі», які репрезентують семантичні ознаки, сформовані у межах певної національно-мовної спільноти або «культурно-історичний компонент значення», який створює певний фон, що асоціюється з даною лексичною одиницею [0, с. 67]. Крім того, у семантичній структурі слова ці фонові додаткові ознаки можуть реалізовуватись як на денотативному, так і на конотативному рівні.

Російська дослідниця І. Г. Ігнат'єва визначає термін «фонові знання» як частину знань із когнітивної системи комунікантів, яка активізується у процесі спілкування і необхідна для взаєморозуміння, однак безпосередньо не пов'язана з умовами протікання процесу комунікації [2, с. 8]. Очевидно, що подібна інформація сприяє втіленню кумулятивної функції мови як засобу зберігання та передачі культурно-історичної інформації.

На думку Т. В. Ганічевої, фонові знання є неоднорідними. За ступенем поширеності розрізняють їхні три види: загальнолюдські, регіональні та країнознавчі. Сюди можна також додати соціально-групові знання, притаманні певним професійним спільнотам — педагогам, лікарям, правникам [3].

Л. М. Черноватий визначає 14 основних компонентів у структурі обсягу фонових знань майбутнього перекладача, яка у ідеалі мала б наближатися до аналогічного обсягу освіченого носія відповідної мови. За основу даної класифікації була взята концепція «культурної грамотності» Е. Д. Хірша [4], викладена у його роботі *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*, яка передбачає оволодіння певними знаннями-концептами, що є спільними для всієї цивілізації: 1. Біблія: структура, походження, основні персонажі, Палестина часів Ісуса Христа, найбільш вживані біблійні алюзії; 2. Релігійні групи; 3. Міфологія та фольклор; 4. Географія; 5. Історія; 6. Культура: 6.1. –

література, 6.2. – живопис та скульптура, 6.3. – архітектура, 6.4. – театр, кіно та музика; 7. Освіта; 8. Політика; 9. Юриспруденція; 10. Економіка та підприємництво; 11. Техніка; 12. Природничі науки; 13. Медицина; 14. Гуманітарні науки; 14. Ідіоми, прислів'я та приказки [0, с. 5].

Цікавим полем для дослідження є питання про конкретні форми реалізації фонових знань у межах різних типів дискурсу, зокрема художнього та суспільно-політичного. Для позначення конкретних мовних одиниць, що потребують адекватного перекладу, І. Г. Ігнат'єва застосовує термін **«вербальні репрезентації»**, що активізують наявні у когнітивних системах комунікантів фонові знання. На думку дослідниці, у сучасному світі людина ніби одночасно живе у двох сферах: реальній, де функціонують певні події, викликані конкретними причинами, та культурній, що складається з елементів прецедентних текстів літератури, телебачення, кіно, фольклору, які формують. У межах суспільно-політичного дискурсу мовці з різною метою залучають цей алюзивно-ремінісцентний культурний пласт, коментуючи події реального. При сприйнятті та вербальному відтворенні реальної дійсності зазвичай виділяють сім категорій вербальних репрезентацій різних складових фонових знань:

- ✓ персоналії: Fidel Castro, Mao, Bill Gates, Tony Blair, Mr. Putin;
- ✓ власні назви неістоти: University of California, New York Stock Exchange;
- ✓ термінологічна складова: global warming, domestic currency;
- ✓ ідеологічна складова: the Tories, Democrats, radical Islamists, Maoism;
- ✓ функціональна складова: the upper-house election, America's House speaker;
- ✓ асоціативна складова: can-do California, the Windy City;
- ✓ подієва складова: September 11th.

Перекладу будь-якого тексту має передувати аналіз, під час якого перекладач визначає загальну стратегію перекладу, а також аналізує потенційні труднощі та можливі принципи відбору мовних відповідників для

їх подолання. Саме на цій стадії відбувається зчитування та розшифровка корпусу вербальних репрезентацій фонових знань та формування стратегії і відбору прийомів для їх адекватної передачі.

Одним із найвдаліших та найбільш поширених засобів прагматичної адаптації та актуалізації фонових знань є експлікація або описовий переклад, коли лексична одиниця іноземної мови замінюється словосполученням, яке адекватно передає зміст цього слова, але при цьому опис не повинен бути надто докладним і складним.

Експлікація може здійснюватись за допомогою наступних допоміжних прийомів:

- ✓ додавання елементів, які пояснюють зміст;
- ✓ описовий переклад;
- ✓ паралельний переклад;
- ✓ відновлення цілого з частини;
- ✓ повна зміна форми при збереженні змісту висловлювання;
- ✓ використання позатекстових посилань та приміток.

Основною метою експлікації фонових знань є заповнення семантичних лакун у свідомості реципієнта перекладу. Однак, перекладачеві дуже важко іноді буває вирішити, яка саме інформація відсутня у реципієнта і які фонові знання потребують експлікації для продукування адекватного та рівноцінного перекладу. Тому разом з описовим перекладом доцільно застосовувати калькування, транскрибування та гіпонімічного переклад, тобто заміну видового поняття на родове при передачі іншомовної реалії лексичною одиницею, яка має більш широке значення.

Типові помилки, пов'язані з перекладом вербальних репрезентацій фонових знань російська дослідниця І. Г. Ігнат'єва розподіляє на 4 основних групи: 1) вербальна репрезентація залишилась нерозпізнаною; 2) перекладач розпізнав вербальну репрезентацію, але вона була перекладена з порушенням норм і конвенцій target language; 3) вербальна репрезентація була розпізнана,

але вона перекладена лише на основі денотативного значення слова; 4) вербальна репрезентація розпізнана, але експлікована неповно або недостатньо [6, с. 16].

Незважаючи на різні точки зору відносно лінгвістичної чи екстралінгвістичної природи фонових знань, потрібно акцентувати увагу на їх складній, динамічній, багаторівневій системі, яка включає як універсальні, так і специфічні знання, що стосуються різних сферах життєдіяльності людини та здобуті емпіричним або опосередкованим шляхом. Переклад, як основний інструмент міжмовного та міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур, зокрема, шляхом адекватної передачі вербальних репрезентацій фонових знань. При перекладі конкретних вербальних репрезентацій фонових знань доцільно застосовувати різні прийоми перекладу, зокрема, прийом експлікації.

При вирішенні питання про необхідність експлікації перекладачу доводиться враховувати цілу низку факторів, зокрема: доступність інформації для «середнього» респондента; актуальність інформації у діахронічному аспекті, приналежність вербальної репрезентації до універсальних чи до специфічних знань, асоціативні та конотативні зв'язки, що спрацьовують при використанні конкретних вербальних репрезентацій.

Висновки. Таким чином, в якості цікавої перспективи для подальшого дослідження постає питання визначення та формулювання критеріїв відбору саме тих фонових знань, які як обов'язковими, так і факультативними у системі субкомпетенцій майбутнього перекладача.

Література:

- 1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвистическая проблематика страноведения в преподавании русского языка иностранцам/ Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 84 с.*
- 2. Игнатьева И. Г. Вербальные репрезентации фоновых знаний в медиатекстах и способы их передачи в переводе (на материале*

медиаиздания «The Economist»): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. Г. Игнатьева. – Москва, 2010. – 20 с.

3. Ганічева Т. В. Соціокультурний компонент перекладацької компетенції / Т. В. Ганічева // Вісник Сумського державного університету. Сер. Філол. науки. – 2005. – № 5. – С. 94–98.

4. Hirsch E. D. *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know* / E. D. Hirsch. – NY: Vintage Books, 1988. – 253 p.

5. Черноватий Л. М. Навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів з англійської мови. Серія *DICTUM FACTUM* / Л. М. Черноватий // Наукові записки. – Випуск 89 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – с. 5–13.

6. Игнатьева И. Г. Фоновые знания как составляющая компетенции переводчика медиатекстов // Актуальные вопросы филологии теория и методика преподавания иностранных языков. Межвузовский сборник научных статей. Выпуск 5. – Ростов н/Д: Изд-во РИНЯЗа, 2009. – 356 с. – С. 89–96.

References:

1. Vereshchagin Ye. M., Kostomarov V. G. *Lingvisticheskaya problematika stranovedeniya v prepodavanii russkogo yazyka inostrantsam* / Ye. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1971. – 84 s.

2. Ignateva I. G. *Verbalnye reprezentatsii fonovykh znaniy v mediatekstakh i sposoby ikh peredachi v perevode (na materiale mediaizdaniya «The Economist»): avtoref. dis. na soiskanie uchen. stepeni kand. filol. nauk: spets. 10.02.20 «Srvavnitelno-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitelnoe yazykoznanie»* / I. G. Ignateva. – Moskva, 2010. – 20 s.

3. Hanicheva T. V. *Sotsiokulturnyi komponent perekladatskoi kompetentsii* / T. V. Hanicheva // *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Filol. nauky.* – 2005. – № 5. – С. 94–98.

4. Hirsch E. D. *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know* / E. D. Hirsch. – NY: Vintage Books, 1988. – 253 p.
5. Chernovatyi L. M. *Navchalno-metodychnyi kompleks dlia pidhotovky perekladachiv z anhliiskoi movy. Serii DICTUM FACTUM* / L. M. Chernovatyi // *Naukovi zapysky*. – Vypusk 89 (1). – Serii: *Filolohichni nauky (movoznavstvo): U 5 ch.* – Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2010. – s. 5–13.
6. Ignateva I. G. *Fonovye znaniya kak sostavlyayushchaya kompetentsii perevodchika mediatekstov* // *Aktualnye voprosy filologii teoriya i metodika prepodavaniya inostrannykh yazykov. Mezhevuzovskiy sbornik nauchnykh statey*. Vypusk 5. – Rostov n/D: Izd-vo RINYaZa, 2009. – 356 s. – S. 89–96.

УДК: 371. 322

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

кандидат педагогічних наук, доцент, Дятленко Т. І.

Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, Глухів,
Україна

Автор у статті порушує проблему необхідності оновлення шляхів і засобів вивчення літератури у профільних класах. Розкриває умови використання технології розвитку критичного мислення на уроках української літератури під час роботи над монографічною темою як ефективного способу пробудження інтересу учнів до літературного матеріалу. У статті окреслено зміст названої технології, що складається з трьох стадій: виклику, осмислення і рефлексії, запропоновано перелік прийомів і видів діяльності, що можуть використовуватися на різних структурних етапах проведення уроку.